

Németh Csaba

JELSZÓ: BUDAPEST...

Piliscsabai katonák a Magyar Rádió ostrománál

„[...] riadóztattak bennünket, hogy fel kell mennünk Pestre [...] ki-ki ment oda, ahol a helye volt. Én, miután szerelő voltam, a szerelőtársaimmal együtt egy szerkocsiban ültünk. Hogy hányadikak voltunk a sorban, arra nem tudok visszaemlékezni. Az biztos, hogy a tankok mentek elől...” (Mann Tamás sorkatona)¹

Az 1956-os forradalom és szabadságharc történetének számos szereplője ismert, sőt közismert. Történetek, mítoszok főszereplői ők: a történelemkönyvek lapjain élnek tovább, hitet, reményt, követendő vagy éppen elrettentő példát, tanulságot szolgáltatva az utókor számára. Szabadságharcosok, a pesti srácok, írók-költők, politikusok; ávosok, kommunisták, szovjetek – és még sokan mások. Emlékezünk rájuk, értékeljük őket: a szerepüket, a hatásukat a korabeli eseményekre, a történelemre és a jelenünkre. Vannak közülük olyanok, akiket jobban ismerünk, de vannak olyanok is, akiket kevésbé.

Viszonylag kevés szó esik például a magyar katonákról. Azokról a honvédekről, akik – bár nyilván nem mind önként és meggyőződésből – a kommunista néphadsereg tagjaiként az önkényuralmi rendszer legfőbb pillérei voltak. A forradalom napjaiban az ő viselkedésük döntő jelentőségű volt az események menetére. Mégis, ha megkérdezzük az utca emberét, legjobb eseten felsejlik neki Maléter Pál neve, esetleg a Kilián laktanya – mint a „szovjetek elleni fegyveres ellenállás egyik központja”. A néphadsereg és a felkelők harcairól ugyancsak kevesen és keveset tudnak: a történetekben gyakran inkább csak szovjet katonák szerepelnek. De arról is keveseknek van ismerete, hogy október 30. után ezek a magyar katonák a felkelőkkel együtt járőröztek Budapest utcáin.²

Sokakban él még ma is az a tévhit, hogy a honvédek, a néphadsereg átállt a forradalom oldalára. Ez nem igaz, már csak azért sem, mert a hadsereg azokban a napokban korántsem volt egységes. Bár az első napok (október 23–25.) káosza után a vezérkar – rendkívüli intézkedések bevezetésével – némileg rendezte a helyzetet, a hadsereg kisebb-nagyobb egységei között alig-alig volt kapcsolat. A csapatok mind katonai, mind politikai szempontból tájékozatlanok voltak, az események gyakran alakultak véletlenszerűen. Azok az alakulatok, amelyek a politikai vezetés közvetlen irányítása alatt álltak, a pillanatnyi hivatalos álláspont szerint kapták és teljesítették a parancsokat – még akkor is, ha azok egy napról a másikra gyökeres fordulatot vettek. Azon egységek pedig, ame-

¹ *Ismeretlen hősök, piliscsabai fiúk: 1956*, szerk. Kiss Antal, Újhold, Piliscsaba–Budapest, 2004, 26.

² A korábbi harcok miatt gyakran voltak is éles ellentétek, lásd Maléter Pál és Pongrácz Gergely viszonyát.

lyek elszakadva, sokszor magukra hagyva próbáltak helyt állni, többnyire a parancsnokaik személyes belátása szerint cselekedtek.³

De hogyan gondolkoztak maguk a kiskatonák? Hiszen közülük – egyénileg, nem egység szinten – valóban sokan voltak, akik beálltak a felkelők közé, és harcoltak a szovjet csapatok ellen.⁴ Az az aszódi katona, aki felfestette a Kossuth-címert a harckocsija oldalára, vajon valóban a forradalom oldalán állt? Vajon néhány nappal korábban nem lőtt fegyveres civilekre? És az a kiskunhalasi harckocsizó, aki a kapott parancs értelmében végiglőtte a Soroksári utat, valóban gyilkos, hazaáruló volt? Vagy egyszerűen csak nem volt választása: engedelmesség vagy halál? Olyan kérdések ezek, melyekre talán lehetetlen választ adni, de ahhoz, hogy árnyaltabban, emberibben lássuk a forradalom történetét, talán mégsem árt feltenni azokat.

Ennek a rövid írásnak sem célja, hogy a fentiekre teljes mértékben választ adjon. Mindössze betekintést nyújt annak a gépesített lövészezrednek a történetébe, melyet a forradalom kitörésekor az elsőként riadóztattak, és Budapestre, egészen pontosan a Magyar Rádió épületéhez vezényeltek. A forradalom során itt találkozott egymással először a hadsereg és a budapesti tömeg. A piliscsabai 8. gépesített ezred október 23-án azt a parancsot kapta, hogy védje meg a Rádió épületét, és állítsa vissza a rendet a környéken. Lőszert nem vihettek magukkal, és a későbbiekben további utasítást, tájékoztatást nem kaptak. Magukra hagyták őket.

1. Közvetlen előzmények (Riadó a néphadseregben)

Október 16-án a szegedi egyetem hallgatói elhatározták, hogy kiválnak a kommunista párt ifjúsági szervezetéből, és újjáalakítják a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egyesülés Szervezetét. Megfogalmaztak egy 10 pontos programot, és ekkor született meg a döntés is, mely szerint az egyetemisták október 23-án Budapesten csendes tüntetést tartanak. Piros László belügyminiszter betiltotta a felvonulást, a Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottsága ülésén pedig kimondták: „Ha kell, lövetni fogunk!” Bár a pártvezetés végül 14 óra 23 perckor mégis engedélyezte a tüntetést, a diákok addigra már megkezdték a felvonulást: a Petőfi szobortól a Bem térre indultak. A menetben – engedéllyel, sőt felsőbb utasításra – katonák, akadémisták is részt vettek. Innen később a tüntetők a Kossuth térre, a Dózsa György útra és a Rádióhoz indultak. A hangulat egyre feszültebbé vált. 20 órakor Gerő Ernő beszédet mondott a rádióban. A párt első titká-

³ Ez a probléma az egész forradalom alatt fennállt. A hadsereg vezetése (Janza Károly altábornagy, Király Béla és Kovács István vezérőrnagyok, Maléter Pál és Szűcs Miklós ezredesek) november 2-án egy november 4-ére tervezett tiszti tájékoztató megtartásáról határoztak, melynek céljaul „a kialakult helyzet, a katonai alakulatok és a felkelő csoportok viszonyának tisztázását, a hadsereg demoralizálódását előidéző okok megjelölését és felszámolását” tűzték ki. Az értekezletet az időközben megkezdődött szovjet intervenció miatt már nem tarthatták meg. Lásd HORVÁTH Miklós: *1956 hadikrónikája*, Akadémiai, Budapest, 2003, 405.

⁴ Az ő sorsuk – amennyiben nem haltak meg és/vagy nem disszidáltak – a megtorlás során a legsúlyosabb volt.

rának értékelése azonban csak olaj volt a tűzre, a feldühödött tömeget még Nagy Imre Parlamentnél elhangzott beszéde sem volt képes lecsillapítani. A tüntetők 21 és 22 óra között ledöntötték a Sztálin-szobrot, megostromolták a Szabad Nép székházát, a Rádió-nál pedig eldőrdült az első, budapesti tömegre leadott sortűz.⁵

A néphadsereg hadműveleti csoportfőnöksége részére a riadót este hét és fél nyolc között rendelték el.⁶ Bata István honvédelmi miniszter ekkor magához hívatta Tóth Lajos vezérkari főnököt, és kikérte a véleményét: melyik csapatokat hozzák fel vidékről a fővárosba. Ő a földrajzi közelsége és a felszereltsége miatt – többek között – a piliscsabai 8. gépesített ezredet javasolta.⁷ Bata, a politikai vezetéssel történt egyeztetés után végül 21 és 22 óra között rendelte el az első vidéki alakulatok Budapestre hozatalát.⁸ A miniszter határozott parancsára az egységeket lőszer nélkül indították útnak. A parancs szerint „a népre löni szigorúan tilos”, a tömeget „demonstrációval” kell szétoszlatni.⁹

A piliscsabai ezredhez 18 órakor Hídvégi Ferenc vezérőrnagy érkezett a HM-ből.¹⁰ Nem sokkal később megérkezett Mecseri János hadosztályparancsnok is Esztergomból.

Amikor megérkeztem, [a vezérőrnagy] azt mondta, hogy Budapesten diáktüntetés lesz és nekünk, katonáknak azért kell odamennünk, hogy a diákok zavargását megakadályozzuk. Hídvégi arról is tájékoztatott, hogy ha telefonon kapok egy rejtjeles parancsot, ami úgy fog szólni, hogy „Budapest”, akkor a 8. és a 15. gépesített lövész ezredet azonnal küldjem Budapestre, hogy a demonstrálók rendbontását megakadályozzák. Kb. 18–19 órakor Tóth Lajos vezérőrnagy telefonon parancsot adott, hogy ezeket az ezredeket küldjem Budapestre. A parancsot végrehajtottam.¹¹

Az egység egy óra alatt menetkész állapotban volt.¹² Solymosi János alezredes, az ezred parancsnoka tiltakozott az ellen, hogy lőszer nélkül induljanak karhatalmi feladatok ellátására. Felhívta telefonon Bata Istvánt, aki végül engedélyezte, hogy vihessenek

⁵ Az országban az első sortűz Debrecenben, 18 óra körül dördült el.

⁶ A hadműveleti csoportfőnökség jelentése, 1957. március 12. Lásd KAHLER Frigyes – M. KISS Sándor: *Rejtett dokumentumok*, Mundus, Budapest, 2006, 53.

⁷ Budapesten jelentősebb állandó katonai erő ekkor nem állomásozott. A karhatalmi feladatok ellátása túlnyomórészt a különböző katonai tanintézetek feladata volt. 1956 őszén a fővárosban az „összesen felhasználásra tervezett” katonák száma 3290 fő volt, az ő feladatuk is elsősorban objektumvédelem volt. HORVÁTH: *I. m.*, 23, 51–53.

⁸ A parancsnoki lánc átszervezéséről, a vidéki csapatok felsőbb szintű riadóztatásáról a páncélos parancsnokságnak nem volt tudomása. „A vidéki páncélos és gépesített csapatok riadóztatása a Parancsnokság tudta nélkül történt. Így pl. csak később szereztünk róla tudomást, hogy Hídvégi [vezér]őr[na]gy.-ot Bata vezérezredes, október 23-án délután a 8. g[épesített]. e[zred]. felkészítésére küldte.” A Páncélos és Gépjármű Csoportfőnökség jelentése, Hadtörténeti Levéltár [a továbbiakban: HL] MN-Kgy-F 1. d. 84-85. f.

⁹ A Honvédelmi Minisztérium [HM] Titkárság összefoglaló jelentése, 1957. október 25. Lásd KAHLER – M. KISS: *I. m.*, 83.

¹⁰ A 8. gépesített ezred jelentése, 1956. december 29., HL MN-Kgy-F 3. d. [a továbbiakban: Ezredjelentés], 406. f.

¹¹ Mecseri János vallomása, 1956. november 29. Idézi LUPKOVICS György: *Atököli tárgyalóköldöttség kísérete. KGB-s dokumentumok...*, Betekintő 2009/4. (http://epa.oszk.hu/01200/01268/00012/lupkovics_gyorgy.htm).

¹² Ezredjelentés, 406. f..

magukkal löszert, de csak külön járműveken szállítva.¹³ Hídvégi a tiszteknek még azt is megtiltotta, hogy a pisztolyukat magukkal vigyék.¹⁴ Az indulási parancsot 20 óra 10 perckor kapták meg Tóth Lajostól.¹⁵ Ekkor még csak az 1. lövész és a 4. páncélos zászlóalj indult Budapestre.¹⁶

A Bécsi úti Budai Nagy Antal laktanyánál Hegyi László vezérőrnagy, vezérkari főnök-helyettes várta őket az azonnali bevetési parancssal. Az ő feladata volt átvenni a piliscsabajaiakat vezetését. Hegyi közölte, hogy az egység feladata „a Rádióhoz vonulni, amennyiben a tömeg megjelenésünkre nem oszlana fel, úgy kordont vonnunk és úgy oszlatják fel az ott lévő tömeget” – idézte fel a parancsot Blázi László hadnagy.¹⁷

Az útvonaluk a Bécsi úton vezetett végig. A piliscsabajai harcokcsioszlopot Göncz Árpád későbbi köztársasági elnök is látta:

[...] a piliscsabajai páncélosok ott zúgtak el előttünk, a Bécsi úton, ahol laktam. Solymosi János – ez az ízig-vérig katona, aki büszke volt rá, hogy ő mindig csak parancsokat teljesített, és aki a forradalom mellett volt szívvel-lélekkel mindaddig, amíg az oroszok be nem jöttek –, Solymosi ezredes¹⁸ tehát egy dzszipról az öklét rázta a népre, a nép pedig üvöltött a katonákra. Ha jól emlékszem, nyitott páncélosokkal mentek, és föltartott ágyúval [...]!¹⁹

A páncélosok a Margit hídon keltek át a Dunán, majd áthaladtak a mai Nyugati téren a Bajcsy-Zsilinszky út irányába. Solymosi így emlékezett az útra:

[...] nekem nagyon rossz érzésem volt, mert üres volt a Bajcsy-Zsilinszky út, egészen az Astoriáig. Ahogy az Astoriához értünk, hatalmas tömeg, amerre a szem ellátott. Egy gombostűt sem lehetett volna leejteni. A Kossuth Lajos utcán, a Rákóczi úton és a Múzeum körúton sem. Hogy megyünk itt át?²⁰

A tömeg fenyegetően körbefogta őket.

¹³ SOLYMOSI János: *Mi se... Egy frontkatona visszaemlékezései 1942*, szerzői kiadás, Budapest, 2000, 144.

¹⁴ ZSITNYÁNYI Ildikó: *A Magyar Néphadsereg feladatai és tevékenysége a forradalom időszakában = „Tizenhárom nap, amely...” Tanulmányok az 1956-os forradalom és szabadságharc történetéből*, szerk. Horváth Miklós, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2003, 117.

¹⁵ Ezredjelentés, 406. f.

¹⁶ 22:30 és 23:00 között az ezred 3. lövész zászlóalja is elindult a fővárosba, ám ők éjjel körül elakadtak az Astorián a hatalmas tömegben. A zászlóaljat a felkelők lefegyverezték és szétszórták. A zászlóalj megmaradt része a Honvédelmi Minisztériumhoz vonult, november elejéig itt láttak el védelmi feladatokat. A 2. lövész zászlóalj, valamint a felderítő század és a légvédelmi tüzérség Piliscsabajban maradt november 2-ig. Akkor az ezred alegységei a dél-budai Petőfi laktanyában egyesültek. Lásd *Uo.*, 409–417. f.

¹⁷ Blázi László vallomása, 1958. január 14., Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára [ÁBTL] V150005/8., 30–37. f.

¹⁸ Solymosi alezredes volt.

¹⁹ Göncz Árpád-interjú, 1985, Oral History Archívum. (Göncz később egy ideig Solymosi János cellatársa volt, innen ismerte az alezredest, lásd SOLYMOSI: *I. m.*, 192.)

²⁰ SOLYMOSI: *I. m.*, 145.

A harcokcsik végül 22 óra körül jutottak el a Rádió épületéhez.²¹ Blázi hadnagy szerint az egység ekkorra már „nem volt egységes”.²² Hegyi vezérőrnagy a tömeg hatására elmenekült, többet nem is látták, így a piliscsabai ezred a következő 24 órában felsőbb szintről tájékoztatást, további parancsot nem kapott.

2. Harcokcsik a tömegben (Parancs nélkül)

Solymosi János az ezred érkezésekor kiállt a tömeg elé, és kísérletet tett az emberek megnyugtására:

[...] megpróbáltam a harcokcsi tetejéről beszélni a tömegnek, de elnyomta a zaj, pedig elég hangosan tudtam kiabálni [...] Hoztak egy létrát – nem tudom, honnan került elő olyan gyorsan ez a létra –, és ezen másztam fölfelé. Akkor láttam, hogy a Szabó százados jön utánam. Nem emlékszem pontosan, hogy mit mondtam [...] megindultam lefelé a létrán. Mögöttem a Szabó százados. Körülbelül a létra közepén lehettem, amikor egy Múzeumkert felé eső ablakból – láttam a torkolatűzet – eldőrdült egy géppisztolysorozat, és a Szabó százados már esett is le.²³

Mint később kiderült, a századost egy államvédelmi katona lőtte le.²⁴

Angyal István – a Tűzoltó utcai felkelőcsoport későbbi parancsnoka –, aki ekkor szintén a Rádiónál tartózkodott, így idézte fel Solymosi beszédét:

A Bródy Sándor utcában követeltük a 16 pont beolvasását a Rádióba, amikor emlékezetem szerint két harcokcsi érkezett, az egyik Solymosi alezredes állt. Közvetőleg meg kell jegyezni, hogy amikor az utcába érkeztünk, az államvédelmi karhatalmista lőttek és könnyfakasztó gránátot is dobáltak ránk. Solymosi alezredes bemutatkozott a tömegnek, és közölte, hogy nem fog a népre lőni.²⁵

Mivel a hangulat rendkívül feszült volt a néhány perce elhangzott sortűz miatt, ez a közlés olyan örömet váltott ki belőlünk, hogy felugráltunk a tankra, s megöleltük őt. [...] Leszállt a páncélosról, és gyalogosan beszélgetett velünk. Nyugtató bennünket, hogy nem lesz semmi baj.²⁶

Mann Tamás, akkori piliscsabai sorkatona később így emlékezett ezekre a percekre:

²¹ Ezredjelentés, 407. f.

²² Blázi László vallomása, 1958. január 14., ÁBTL VI50005/8., 30–37. f.

²³ SOLYMOSI: *I. m.*, 147.

²⁴ *Uo.*, 154–155.

²⁵ Angyal István vallomása, 1957. június 24. Idézi EÖRSI László: *Angyal István (1928–1956). Angyal István önvallomásai*, Noran, Budapest, 2008, 190.

²⁶ Angyal István vallomása, 1957. november 25. Idézi EÖRSI: *I. m.*, 144–145.

Akkor kiszálltunk. Tele volt a tér civilekkel. Mindenki természetesen hozta magával az üres fegyverét, de a katonáknál akkor lőszer nem volt. Elvegyültünk a civilek között, és úgy érdeklődtünk, hogy mi van. Nem hangzott el egyetlen rossz szó velünk szemben. Mi nem tudtuk, hogy mit kell csinálni. Semmiféle parancsot az égvilágon nem kaptunk.²⁷

Mások szerint viszont a tömeg egy része már ekkor is fenyegetően viselkedett. Nagy Dezső főhadnagy, az ezred hadműveleti tisztje szerint Solymosi beszéde után „a tömeg szembefordult vele és kiabálni kezdtek, ez is áruló, végezni kell vele [...] a tömeg megmozdult, nagy tolatódás lett”.²⁸ A katonák összekeveredtek a tömeggel, egyesek a fegyverüket is átadták.²⁹

A Rádió védelmét irányító³⁰ Zólogy László vezérkari ezredes megkérte Solymosit, állítson egy harckocsit a Rádió Puskin utcai kapuja elé. Zólogy szerint 22 és 24 óra között a Rádiónál nem volt fegyverhasználat,³¹ ugyanakkor más forrás szerint 20 óra után már engedély nélkül is tüzeltek a védők, 22 óra után pedig „szabályos tűzharc folyt a támadók és a védők között”.³² Zólogy erre így emlékezett: „A fegyverhasználatra ugyan még ekkor sem adtam ki a parancsot, de az természetes volt, hogy a védők a felkelők tüzére tüzeléssel válaszoltak.”³³

3. A Rádió ostroma (Forradalmárok, honvédek, karhatalmisták)

A korábban eldördült sortűz, a tüntetők közé dobott könnyfakasztó gránátok, az ávósok erőszakos fellépése, valamint a tömeg lelkiállapota miatt a Rádió ostroma elkerülhetetlen volt. A főkaput őrző harckocsi előrébb ment, nyitva hagyva a felkelők előtt a bejáratot. Ekkorra a harckocsik már teljesen megbénultak a tömegben.³⁴ Nem sokkal

²⁷ *Ismeretlen hősök, piliscsabaj fiúk: 1956*, 26. A parancsok hiányát az ezredjelentés és több kihallgatási jegyzőkönyv is megerősíti.

²⁸ Nagy Dezső főhadnagy vallomása, 1958. január 17., ÁSZTL V150005/8., 49–53. f.

²⁹ ZÓLOGY László: *Én is ezredes voltam a vezérkarnál = Évkönyv I.*, 1956-os Intézet, Budapest, 1992, 175. Solymosi szerint az egész felkelés alatt egyetlenegy fegyvert sem vettek el katonáitól (SOLYMOSI: *I. m.*, 141). Ez így nyilvánvalóan túlzás. Mecséri János 1956. november 29-én például ezt vallotta: „Október 24-én reggel 3-4 óra körül a 8. sz. ezred katonáitól, akik már visszafelé jöttek Budapestről, megtudtam, hogy a budapestiek lefegyverezték őket.” LUPKOVICS: *I. m.*

³⁰ Zólogy ezredes még a piliscsabaj ezred érkezése előtt, a kistarcsai vegyvédelmi század egy részével érkezett a Rádió védelmére. Visszaemlékezése szerint itt Tóth Lajostól parancsot kapott a védelem irányítására (ZÓLOGY: *I. m.*, 173). Más források szerint azonban a védelmet Fehér József államvédelmi őrnagy vagy Megyeri Márton államvédelmi őrnagy vezethette (HORVÁTH: *I. m.*, 65).

³¹ ZÓLOGY: *I. m.*, 174.

³² BERKI Mihály: *Hadsereg vezetés nélkül*, Magyar Média, Budapest, 1989, 38.

³³ ZÓLOGY: *I. m.*, 176. Egy (magát fegyvertelennek valló) szemtanú szerint azonban a „katonák a civil bármészakodó tömeget nem bántották” (Mészáros Zoltán vallomása, ÁBTL V150005/8., 73. f.).

³⁴ A páncélos csoportfőnökség értékelése szerint „a harckocsi erők szétforgácsolása és azok önálló alkalmazása utcai harcokban alapvetően helytelen volt. A harckocsik nem voltak megerősítve megfelelő lövész erővel, ezért azokat a felkelők felgújthatták, körülzárhatták őket. Inkább szállítási feladatokat láttak el,

éjféli előtt a felkelők betörték a Puskin utcai kaput. Folyamatos tűzharc zajlott a Múzeumkertben, a Bródy és a Puskin utcákban. Végül éjjelkor az ezred visszavonult a Puskin utcába, ahol Solymosi alezredes kiadta a parancsot a magukkal hozott lőszer kiosztására: „felsorakoztattam körülbelül háromszáz főt, a vonal élére álltam, és sortüzet lövettem a levegőbe”.³⁵ A sortűz azonban hatástalan maradt, „a szétrebbent tömeg ismét visszatódult a Rádióhoz”.³⁶ Mivel a karhatalmisták korábban a katonákra is tüzet nyitottak, Solymosi parancsot adott, hogy mindenhova lőjenek, ahonnan tüzet kapnak, még ha az a Rádióból jön is.³⁷ A felkelőkre ez bátorítólag hatott. „Láttam, hogy egy katonai egység támadásba indul a Rádió ellen: nem a tömegre, hanem az épületre nyitottak tüzet” – emlékezett Angyal István.³⁸

Az ezred katonái ekkor már főleg a Puskin utcában és a Múzeumkertben harcoltak. 3 óra körül szovjet csapatok érkeztek a Múzeumhoz, és löni kezdték a felkelőket. A piliscsabaiak így két tűz közé kerültek, ezért az ezred visszavonult a Kálvin tér irányába.³⁹ A felkelők 5 órára teljesen bekerítették a Rádió épületét.⁴⁰ Az ostrom egészen 8 óráig tartott, amikor az ostromlók egy szomszédos ház falát átrobbantva behatoltak a Rádióba, és átvették az épület felett az irányítást.⁴¹

A Rádiónál harcoló két zászlóalj október 24-én hajnalban két csoportra szakadt. A nagyobbik csoport a Puskin utca és a Múzeum utca sarkát tartotta, míg egy kisebb csoport beszorult a Múzeumkertbe. 7 óra után Solymosi alezredes és Sándor József főhadnagy gépkocsin lőszert hozott a Honvédelmi Minisztériumból. A két csoport 8 óra körül felvette a kapcsolatot egymással, de ekkor folyamatos tűzharcot már csak a nagyobbik egység folytatott, egészen 12 óráig.⁴² Az egyik beszámoló szerint „24-én reggel egy magyar harcocsit a tömeg a Vas utca és Bródy Sándor utca sarkán benzines üveggel felrobbantott. 1 fő sebesülten menekült.”⁴³

A harcok következtében a Nemzeti Múzeum Baross utca felé eső szárnya kigyulladt. A tüzet katonák, tűzoltók és felkelők együttesen oltották el. A környéken állomásozó szovjet egység vezetője ekkorra már felvette a kapcsolatot Solymosival, de a kialakult helyzetről egyiküknek sem voltak pontos információi. Később Piliscsabáról lőszert, utánpótlást és mozgókonyhákat hoztak fel.⁴⁴

A délután folyamán Solymosi két, egyenként 30 fős támadócsoportot szervezett. A feladatuk szovjet harcocsit-támogatással a környező épülettömbök elfoglalása volt.⁴⁵ A tá-

mint harci feladatokat [...] Vidéken, ahol a páncélos és gépesített csapatok nem lettek szétforgácsolva, azok sokkal eredményesebben működtek.” HL MN-Kgy-F 1. d., 96. f.

³⁵ SOLYMOSI: *I. m.*, 147.

³⁶ Blázi László vallomása, 1958. január 14., ÁBTL VI50005/8., 30–37. f.

³⁷ *Szovjet katonai intervenció*, szerk. Györkei Jenő – Horváth Miklós, H&T Kiadó, Budapest, 2001, 24.

³⁸ Angyal István vallomása, 1957. június 24. Idézi EÖRSI: *I. m.*, 190.

³⁹ Ezredjelentés, 408. f.

⁴⁰ BERKI: *I. m.*, 38.

⁴¹ ZÓLÓMY: *I. m.*, 177.

⁴² Ezredjelentés, 410. f.

⁴³ Róna Sándor rendőr százados közlése, HL MN-Kgy-F 7. d., 521. f.

⁴⁴ SOLYMOSI: *I. m.*, 149–151.

⁴⁵ Ezredjelentés, 411. f.

madás 14 óra körül kezdődött. Ekkor „szovjet harcokcsik tüzérségi tűz alá vették a volt Esterházy palotát, de abban ekkor felkelők már nem tartózkodtak”.⁴⁶ A Puskin utcában azonban a támadók erős géppuskatűzbe kerültek, ezért 15 órakor mindkét alakulat visszavonult a Múzeum utcába. A tüzharc egészen 16 óra 30 percig tartott. Sötétedés után a magyar és szovjet egységek megszállták a Nemzeti Múzeum épületét. Az éjszaka folyamán jelentősebb harc nem volt.⁴⁷

Az ezred október 25-én hajnalban kapott parancsot a Rádió épületének visszafoglalására.⁴⁸ Solymosi három, egyenként 30 fős támadóalakulatot szervezett.⁴⁹

Ahány házból tüzeltek, annyi rohamcsapatot alakítottam, és utoljára maradt a Rádió [...] Ahogy tudtam a harci tapasztalatokból, hajnali három és négy óra között minden ellenség pihen, ha csak egy kicsit is. Na, ezt az időpontot tűztem ki. Megadtam a jelet, megmondtam, én hol tartózkodom, ha baj van, kaptak összeköttetést és elindultak.

A Rádióban tartózkodó fegyveresek nagyobb része harc nélkül megadta magát.⁵⁰ Az épületben még ekkor is számos államvédelmi katona tartózkodott, közülük aztán sokan csatlakoztak az ezredhez.

4. Összegzés (A piliscsabai ezred további sorsa a forradalomban)

A Rádió körüli harcok során több honvédtiszt is fogságba esett, köztük Nagy Dezső főhadnagy. Fogvatartóik őket ugyan nem bántották, de állítása szerint több ávós tisztet is kivégeztek az udvaron. Nagy szerint a védelem kitarthatott volna, mert a védők rendelkeztek az ehhez szükséges fegyveres erővel, de a védelemnek nem volt egységes parancsnoksága.⁵¹

Fontos megjegyezni azonban, hogy Solymosi János a piliscsabai riadó során mindössze a Rádió külső védelmére kapott parancsot. Az épületet belülről védő egységek felett nem volt parancsadási joga, ahogyan Zólomy ezredes sem adhatott utasítást Solymosinak.⁵² Ám az is fontos szempont, hogy a kialakult helyzetről akkor, ott senkinek nem lehetett pontos képe. A katonák nem tudhatták, hogy a – rövid idő alatt felfegyverkezett – civil tömeg, amellyel szemben álltak, valójában kiből áll, és mi a végső célja.

⁴⁶ Ferenci művezető közlése, HL MN-Kgy-F 7. d., 517. f.

⁴⁷ Ezredjelentés, 411. f.

⁴⁸ A parancsot Solymosi János szerint személyesen Nagy Imre adta ki telefonon (SOLYMOСИ: I. m., 151–152). Az ezredjelentés szerint viszont egy HM-ből érkezett alezredes hozta a parancsot (Ezredjelentés, 411. f.).

⁴⁹ Ezredjelentés, 412. f. A szovjetek egy harmincperces, Nagykovácsiból végrehajtandó tüzérségi előkészítést javasoltak a roham előtt, erre azonban nem került sor (SOLYMOСИ: I. m., 152).

⁵⁰ SOLYMOСИ: I. m., 152–156. Később, valószínűleg október 27-én Solymosi az összes foglyot szabadon bocsátotta: „Felhívtam a Parlamentet, és utasítást kértem, mit csináljak velük? El kell őket engedni. Értetem! Mondom nekik, hogy menjenek haza. Később aztán jó párral talákoztam közülük a Corvinban.” *Uo.*, 155.

⁵¹ Nagy Dezső főhadnagy vallomása, 1958. január 17., ÁBTL V150005/8., 49–53. f.

⁵² ZÓLOMY: I. m., 175.

Nem tudhatták azt sem, hogy a város más pontjain mi történik, s hogy mit és hogyan várnak el tőlük a feletteseik. Merthogy a kapott parancs (rendteremtés fegyverhasználat nélkül) a folyamatosan és gyorsan változó helyzetben hamar teljesíthetetlené vált.

A korábbi évtized politikai légköre alapján, amely az erősen centralizált hadsereg morálját, önálló kezdeményezőképességét is alapjaiban ásta alá.⁵³ Nem meglepő, ha az efféle rendkívüli harci helyzetekhez nem szokott magyar katonák – és parancsnokaik – adott esetben nem tudták, mi a teendő.⁵⁴ Még egy olyan sokat tapasztalt katona sem, mint Solymosi János alezredes, aki a világháború alatt számos kitüntetését szerezve harcolta végig a szovjet frontot, majd haza tudott térni Uriv mellől. Véleményem szerint az, hogy október 23-án a piliscsabai ezred jobbára csak önvédelmi harcot folytatott; hogy a parancsnok nem lövetett a tömegre sortűzet, mindenképpen figyelemreméltó. Más városokban, más parancsnokok – kevésbé feszült helyzetben – ezt megtették.⁵⁵

A Magyar Rádió ostroma jól példázza a néphadsereg egészének forradalom alatti lehetőségeit, korlátait. Ahogy az országban minden más, úgy a hadsereg is egy szűk politikai vezetés közvetlen irányítása alatt állt. A néphadsereg vezetői többségükben valódi katonai tudással és tapasztalattal nem rendelkező káderek voltak, akik egy ilyen összetett helyzet értékelésére, kezelésére alkalmatlanok voltak. Nem csoda, hogy október 23. és november 3. között két honvédelmi miniszter is megbukott.⁵⁶

A 8. ezred október 25-től kezdődően a Rádió épületében rendezte be az ezredparancsnokságot. Solymosi János – a hadseregen belüli átalakítások értelmében – október 27-től kezdve a körzet teljhatalmú katonai parancsnoka volt, az ezred ezt követően elsősorban a VIII. kerületben látott el karhatalmi feladatokat. Bár Solymosi a forradalom és szabadságharc nagyobb része alatt folyamatos kapcsolatban állt a felkelők egyes csoportjaival, a törvényes magyar kormányhoz mindvégig hű maradt, annak parancsait a lehetőségek szerint követte. November 1-jén a 8. ezred a Rádió épületéből a dél-budai Petőfi laktanyába költözött át, ahol a korábban szétszóródott, illetve Piliscsabán maradt alegységek újra egyesültek. November 4-én az ezred a Budaörsi úton a fővárosba bevonuló szovjet alakulatokkal tisztázatlan okokból tűzharcba keveredett. Az egységet ekkor lefegyverezték. A forradalmat követő megtorlás során Solymosi János ezredparancsnokot hat év börtönre ítélték, az ezred állományába tartozó Somogyi Tibor tizedest pedig kivégezték. Az ezredet 1957. március 31-én a forradalomban játszott szerepe miatt felszalták, a piliscsabai helyőrséget pedig szovjet egységek foglalták el.

⁵³ HORVÁTH: *I. m.*, 23.

⁵⁴ Tegyük hozzá, hogy az első napokban a városi harcban sokkal járatosabb szovjet katonai vezetés is teljes kudarcot vallott Budapesten.

⁵⁵ Lásd például az október 26-i esztergomi eseményeket.

⁵⁶ Bata István (október 26.) és Janza Károly (november 3.).